

УДК 378.147.011.3:811

**ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ
ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

М. В. Морозова

**THE PROBLEM OF FORMING THE INERACTIVE COMPETENCE
OF FUTURE FOREIGN LANGUAGE TEACHERS**

M. V. Morozova

У статті теоретично обґрунтовано проблему формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Визначено характерні ознаки та структурні елементи інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови. Наведені різні точки зору науковців стосовно зазначеної проблеми, що надало підстави науково довести авторську позицію. З'ясовано ступінь розробленості проблеми формування інтерактивної компетентності у вітчизняній та зарубіжній літературі. Визначено механізми та принципи формування цієї компетентності. Обґрунтовано необхідність її формування у процесі фахової підготовки. Виявлено, що постійна інтерактивна участь майбутнього вчителя іноземної мови у пізнавальній, інтелектуальній, теоретичній та практичній діяльності не тільки значно підвищує якість інтерактивного навчання, сприяючи сформованості інтерактивної компетентності, а й виховує у майбутнього вчителя відповідальність за свої успіхи, розвиває мотивацію до самоосвіти, самореалізації. Зроблено висновок, що метою формування інтерактивної компетентності є підготовка висококваліфікованих майбутніх учителів іноземної мови, затребуваних сучасним ринком освітніх послуг та ринком праці. Відповідно до мети викладач створює певні умови навчання, за яких майбутні вчителі іноземних мов самостійно будуть відкривати, здобувати та конструювати знання у різних галузях життя. Реалізація педагогічних умов формування інтерактивної компетентності відбувається на основі загальних дидактичних принципів. Перспективи для подальших досліджень полягають в уточненні структури досліджуваної компетентності, розробці критеріїв, показників і рівнів сформованості інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти та в діагностичній перевірці реального стану її сформованості.

Ключові слова: інтерактивна компетентність, інтерактивне навчання, інтерактивне середовище, майбутні учителі іноземної мови.

The article theoretically substantiates the problem of forming interactive competence of future foreign language teachers. The author identifies the characteristics and structural elements of interactive competence of future foreign language teachers. Different views of scholars on this issue were presented, which provided grounds to scientifically prove the author's position. The degree of elaboration of the problem of formation of interactive competence in domestic and foreign literature is clarified. The mechanisms and principles of formation of this competence are determined. The necessity of its formation in the process of professional training is substantiated. It was found that the use of interactive learning is one of the most important areas of improving the practical training of future foreign language teachers in higher education institutions. Today, innovative educational, organizational and methodological activities are carried out in the process of interactive learning. It was revealed that the constant interactive participation of future foreign language teachers in cognitive, intellectual, theoretical and practical activities do not only significantly improve the quality of interactive learning, contributing to the formation of interactive competence, but also educate future teachers' responsibility for their success, develop motivation for self-education, self-realization. As a result, it was concluded that the purpose of the formation of interactive competence is to train highly qualified future foreign language teachers in demand in the modern market of educational services and the labor market. According to the goal, the teacher creates certain learning conditions under which future foreign language teachers will independently discover, acquire and construct knowledge in various spheres of life. The implementation of pedagogical conditions for the formation of interactive competence is based on general principles. Prospects for further research consist in the clarify the structure of the studied competence, the development of criteria, indicators and levels of formation of interactive competence of future foreign language teachers in higher education institutions and in diagnostic testing of the real state of its formation.

Key words: interactive competence, interactive learning, interactive environment, future foreign language teachers.

Постановка проблеми. Сучасні процеси гуманізації та демократизації освіти на всіх її щаблях і в усіх ланках вимагає запровадження методичного інструментарію, що відповідає новим тенденціям розвитку освітнього процесу. Тому не дивно, що пильну увагу освітянської спільноти останніми роками привертають інтерактивні форми і методи організації навчання.

Запровадження нового методичного інструментарію спричинює потребу в підготовці педагогічних кадрів до його ефективного використання, зокрема, формування в майбутніх учителів інтерактивної компетентності.

Короткий огляд публікацій за темою. У сучасній психолого-педагогічній науці проблема формування інтерактивної компетентності розглядалася багатьма вітчизняними науковцями: О. Антоною, Н. Бібік, В. Бобрицькою, В. Будак, О. Гомонюк, О. Дубасенюк, О. Єльніковою, В. Єремєєвою, Л. Зданевич, Л. Колісник, О. Пехота, Т. Семенюк,

В. Скворцовою та зарубіжними С. Аттардо, Д. Брауном, М. Діезом, Р. Кумар, Р. Лайтнером, П. Фенріхом, П. Шевчуком.

Наразі термін «інтерактивна компетентність» активно використовується у дослідженнях як вітчизняних так і зарубіжних авторів (І. Дичківська, Н. Зінчукова, В. Ільченко, Л. Калініна, М. Коць, І. Самойлюкевич, М. Скрипник, Н. Павленко, Н. Петранговська, О. Пометун, Н. Якса).

Проблему формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови репрезентовано в дослідженнях останніх років (Л. Березенська, Л. Калініна, Г. Кривчикова, С. Лісова, С. Литвиненко, О. Мисечко, І. Романішин, І. Самойлюкевич, Н. Сіваєва).

Утім проблема формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови розроблена не достатньо повно і не знайшла вичерпного висвітлення в сучасних наукових дослідженнях, незважаючи на її значущість для теорії й практики професійної освіти. Це обумовило наше звернення до даної проблематики.

Мета статті полягає в теоретичному аналізі сучасних підходів вітчизняних і зарубіжних учених до проблеми формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови.

Методи дослідження, використані для досягнення поставленої мети, відносяться до теоретичних методів педагогічного дослідження. Вони включають теоретичний аналіз психолого-педагогічних джерел із проблеми формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови, теорії і методики формування інтерактивного середовища; систематизацію теоретичних даних, синтез та узагальнення матеріалу.

Виклад основного матеріалу статті. Виконання окреслених вище завдань можливе шляхом модернізації як змісту, так і організаційної складової професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов. Діяльнісний, особистісно-діяльнісний і компетентнісний підходи в професійній педагогічній освіті наголошують на необхідності спеціальної організації навчально-пізнавальної діяльності студентів, у процесі якої будуть не лише опановуватися теоретичні основи нових технологій освіти, але й практично відпрацьовуватися відповідні їм професійні вміння та набуватися професійно значущі особистісні якості.

Запровадження інтерактивного навчання є одним із найважливіших напрямів удосконалення практичної підготовки майбутніх учителів іноземної

мови у закладах вищої освіти. Сьогодні інноваційна навчально-організаційна і методична діяльність здійснюється саме в процесі інтерактивного навчання.

Ми вважаємо, що метою формування інтерактивної компетентності є підготовка висококваліфікованих майбутніх учителів іноземної мови, затребуваних сучасним ринком освітніх послуг та ринком праці. Відповідно до мети викладач створює певні умови навчання, за яких майбутні вчителі іноземних мов самостійно будуть відкривати, здобувати та конструювати знання у різних галузях життя. В освітньому процесі закладів вищої освіти В. Сікора виокремив дві основні педагогічні умови формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів:

1) впровадження інтерактивних технологій з предметів циклу професійно-орієнтованої підготовки, спрямованих на формування інтерактивної компетентності майбутнього вчителя, що забезпечує організацію процесу продуктивної навчальної взаємодії викладача і студента, заснованого на їх співпраці та партнерстві з урахуванням інтерактивних форм, методів, методичних прийомів, засобів; передбачає впровадження спектру інтерактивних стилів викладання й інтерактивних ролей викладача; дозволяє майбутньому вчителю виступити в ролі активного суб'єкта педагогічної взаємодії з урахуванням специфіки освітнього процесу;

2) використання інформаційно-комунікаційних технологій як засобу формування інтерактивної компетентності, що забезпечує розуміння майбутніми вчителями необхідність застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійній діяльності, створення сприятливого інформаційного середовища у процесі вивчення предметів циклу професійно-орієнтованої підготовки, усвідомленого педагогом вибору засобів інтерактивного навчання майбутніх учителів, що обумовлює інтерактивність в обміні інформацією завдяки мультимедіа, гіпермедіа, Інтернет, забезпечує спрямованість майбутніх учителів на творчу самореалізацію, формування професійних і особистісних якостей сучасного вчителя (Сікора, 2018, с. 613-614).

Вітчизняні й зарубіжні науковці вже сформували широку палітру особливостей і властивостей інтерактивного навчання, серед яких наш найбільший інтерес привернули такі, що характеризують інтерактив як:

– «навчальний процес, що ґрунтується на принципах гуманізації, демократизації, диференціації та індивідуалізації і становить соціально

мотивоване партнерство, центром уваги якого є не процес викладання, а організована творча співпраця рівноправних особистостей на рівні суб'єкт-суб'єктної взаємодії» (Ягоднікова, 2009, с. 15);

– «різновид взаємонавчання, де і студент, і викладач є паритетними (рівноправними, рівнозначними) суб'єктами навчання, які чітко розуміють, чим вони займаються, активно аналізують те, що знають, вміють і здійснюють» (Браткова, 2016, с. 11);

– «організація вчителем за допомогою певної системи способів, прийомів, методів освітнього процесу, заснованого на суб'єкт-суб'єктних стосунках педагога й учня (паритетності), багатосторонній комунікації, конструюванні знань учнем, використанні самооцінки та зворотного зв'язку, постійній активності учня» (Пометун, 2007, с. 7);

– «спосіб пізнання, що здійснюється у формах спільної діяльності учнів: всі учасники освітнього процесу взаємодіють один із одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, оцінюють дії учасників та свою власну поведінку, занурюються в реальну атмосферу ділового співробітництва щодо вирішення проблем» (Панина & Вавилова, 2007, с. 33-34).

Нам імпонують особливо важливі з огляду на специфіку нашого дослідження спроби конкретизації суті інтерактивного навчання в контексті саме опанування іноземної мови:

– «спеціальна форма організації навчально-пізнавальної діяльності на уроці іноземної мови, при якій учні в складі малої групи (4–8 учнів) вирішують спільне навчальне комунікативно та / або особистісно орієнтоване завдання, перебуваючи в активній взаємодії і позитивній взаємозалежності та працюючи в умовах взаємної підтримки» (Подосиннікова, 2012, с. 199);

– «опанування певного досвіду використання іноземної мови в процесі, який характеризується високим рівнем активності, досить значною тривалістю навчальної діяльності, самостійною творчою роботою студентів, підвищеним рівнем мотивації та емоційності, постійною взаємодією групи та викладача» (Новак, 2021, с. 122).

Ми цілком погоджуємось із виокремленими Г. Сікорською та Т. Савельєвою основними сутнісними характеристиками інтерактивного навчання майбутніх учителів іноземної мови. На їхню думку, воно має включати:

- взаємодію майбутніх учителів із викладачем на заняттях іноземної мови, що стосується не лише поточного навчального, а й діагностичного, рефлексивного матеріалу, пов'язаного із досягненнями майбутніх учителів; спільне обговорення прийомів, методів навчання та самоосвіти;

- співробітництво майбутніх учителів між собою на заняттях під час вирішення навчальних та загальних освітніх завдань в індивідуальних та колективних видах навчальної діяльності;

- взаємодію майбутніх учителів із викладачем та між собою в позааудиторний час при створенні творчих навчальних продуктів як результату самостійної роботи з даного навчального предмета;

- створення та активне використання локальної (на кшталт соціальних мереж) мережі в Інтернет, зокрема в режимі он-лайн, для обміну навчальною та загальноосвітньою інформацією з предмета;

- вирішення різних організаційних питань між майбутніми учителями іноземної мови, між викладачем та майбутніми вчителями з використанням віртуальних інформаційних засобів;

- участь майбутніх учителів у процесах взаємного оцінювання загальних та індивідуальних досягнень, самооцінка освоєння навчальної дисципліни (Сикорская & Савельева, 2012, с. 76–77).

Як свідчать результати досліджень шановних колег, постійна інтерактивна участь майбутнього вчителя іноземної мови у пізнавальній, інтелектуальній, теоретичній та практичній діяльності не тільки значно підвищує якість інтерактивного навчання, сприяючи сформованості інтерактивної компетентності, а й виховує у майбутнього вчителя відповідальність за свої успіхи, розвиває мотивацію до самоосвіти, самореалізації.

Відомий американський вчений Лео ван Лаєр виокремлює три основні принципи формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземних мов:

Принцип обізнаності. Це традиційний принцип, який використовується із стародавніх часів. Базується принцип на психологічній закономірності: нові знання обов'язково мають бути пов'язані з уже наявними в особи знаннями та досвідом.

Щоб дізнатися щось нове, спочатку потрібно помітити новизну. Треба помітити існування нового, невідомого явища; усвідомити, що для його

пояснення не вистачає наявних знань, і тоді вже здобути нове знання, необхідне для пояснення не відомого досі явища. Помітити, звернути увагу – означає фокусувати власну свідомість або спрямувати перцептивні сили в правильному напрямку та виділити енергію для розумової праці, відобразити, відбити у свідомості образи предметів і явищ зовнішнього світу, які сприймаються.

Таке відображення передбачає прив'язування того, що сприймається у зовнішньому світі, до структур (моделей зв'язків), які вже існують у свідомості. Людина не може помітити зовсім незнайомих їй речей, оскільки вона не має знань чи досвіду, які могли б допомогти їй спрямувати свою увагу в правильному напрямку.

Принцип автономії. В українській педагогіці існує три взаємопов'язані поняття: учіння, викладання, навчання. Учіння – це процес, здійснюваний учнем/студентом. Вчителем/викладачем здійснюється викладання. Навчання – це спільна, двобічна дія вчителя/викладача і учня/студента. Викладання + учіння = навчання.

Це означає, що викладання не повинно примушувати, змушувати чи силувати вчитися, у кращому разі воно може тільки заохочувати та направляти процес навчання. Поштовх до навчання має виходити від того, хто навчається: майбутній вчитель іноземної мови повинен мати мотив, який спонукає до навчання.

Психологи і педагоги давно дійшли консенсусу в питанні щодо найбільш дієвих мотивів навчання. Такими вважають внутрішні мотиви і насамперед пізнавальний інтерес. Його джерелами можуть бути: зміст навчання, його процес, особистість викладача, атмосфера в класі/аудиторії. Тобто може подобатися викладач, а не тільки матеріал. І навіть частіше інтерес до матеріалу (змісту) виростає із інтересу до особистості викладача. Може подобатися процес взаємодії в класі/аудиторії чи атмосфера в колективі (згадаймо, як під час карантину через пандемію COVID-19 школярі найбільше сумували саме за спілкуванням із друзями).

Зрештою, мотиви до навчання можуть бути і зовнішніми: страх невдачі, поганої оцінки, осуду батьків/друзів тощо. Але психологи застерігають про небажаність переважання зовнішніх мотивів у будь-якій діяльності.

У структурі автономії центральне місце посідають дві характерні особливості: можливість робити вибір та відповідальність. Якщо той, хто

навчається, є лише пасивним реципієнтом (одержувачем) інструкцій, то увага буде слабкою та несконцентрованою. Здебільшого навчальний процес, особливо складний, вимагає стійкості волевих зусиль, які визначаються ступенем позитивного впливу. А позитивний вплив частково походить від почуття контролю, самостійності та компетентності.

Автономний майбутній вчитель іноземних мов має вміти приймати важливі рішення щодо того, чого слід навчитися, а також того, як і коли це робити. Крім того, він несе відповідальність за навчання, а також за його відсутність за наявності відповідних умов та сприятливих можливостей.

Принцип автентичності. У навчальній літературі для вивчення іноземних мов це зазвичай стосується матеріалів, які використовуються, тобто оригінальних текстів. Тексти (включаючи малюнки) є автентичними, тільки коли вони не спеціально написані або підготовлені для вивчення іноземних мов, а повністю взяті із життя. Газетні статті, романи, вірші, епізоди телевізійних мильних опер, рекламні ролики, картини Ван Гога тощо є автентичними в цьому визначенні, тоді як діалоги, вправи, текст для читання, ілюстрації тощо, написані для включення до підручників з іноземних мов, не є.

Також, поняття «автентичність» може бути розглянуто з іншого боку. Дія є автентичною, коли вона реалізує вільний вибір і є вираженням того, що майбутній вчитель іноземних мов насправді відчуває та у що вірить. Автентична дія є внутрішньо мотивованою, а неавтентичні дії, навпаки, здійснюються тому, що їх роблять усі інші, їх треба робити і їх спонукають зовнішні рушійні сили.

Принцип автентичності дуже тісно пов'язаний як із принципом обізнаності, так і з принципом автономії. Автентичність одночасно виступає результатом і джерелом обізнаності і автономії (Lier, 2017, с. 10-16).

Таким чином, принцип автентичності, принцип обізнаності і принцип автономії утворюють справжню тріаду, в якій кожен принцип не може бути осмислений окремо від двох інших. Три принципи відносяться в основному до особистісних (а точніше, до внутрішньо особистісних) властивостей, що стосуються мотивації, прагнень, вчинків та особистісного розвитку майбутнього вчителя іноземних мов. Очевидно, що особистісний розвиток нерозривно пов'язаний з міжособистісними стосунками. Загалом, з точки зору основних принципів, що лежать в основі тріади, особисті міркування повинні мати пріоритет над політичними та інституційними, самопізнання повинно

мати перевагу над оцінками інших, внутрішня мотивація повинна превалювати над зовнішньою мотивацією, самооцінка над зовнішньою оцінкою тощо.

Висновки. Виходячи із розглянутого вище, констатуємо, що наявність сформованої інтерактивної компетентності сприяє успішній професійній реалізації учителів іноземних мов у відповідності із професійними стандартами, дотриманню вимог освітніх стандартів, забезпеченню конкурентоспроможності вчителів на сучасному вітчизняному і міжнародному ринку праці.

Перспективи для подальших досліджень полягають у розробці структури, критеріїв, показників і рівнів сформованості інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови в закладах вищої освіти та в діагностичній перевірці на цій основі реального стану її сформованості.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

- Браткова, О. І. (2016). Особливості застосування інтерактивних технологій у фаховій іншомовній підготовці майбутніх юристів. *Освітологічний дискурс*, 1(13), 9–18.
- Новак, І. М. (2021). Інтерактивні методи навчання іноземних мов у закладах вищої освіти. *Інноваційна педагогіка: Теорія і методика професійної освіти*, 1(32), 121–125.
- Панина, Т. С., & Вавилова, Л. Н. (2007). Інтерактивное обучение. *Образование и наука*, 6(48), 32–41.
- Подосиннікова, Г. І. (2012). Методична характеристика інтерактивного навчання іноземних мов. *Педагогічний процес: Теорія і практика*, 3, 196–208.
- Пометун, О. (2007). *Енциклопедія інтерактивного навчання*. СПД Кулінічев Б. М.
- Сикорская, Г. П., & Савельева, Т. В. (2012). Інтерактивный режим обучения студентов в компетентностной парадигме образования. *Образование и наука*, 6(95), 74–92.
- Сікора, В. В. (2018). Шляхи формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів фізичної культури в освітньому процесі. У *Педагогіка здоров'я: Збірник наукових праць VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції* (с. 611–614). ХНПУ імені Г. С. Сковороди.
- Ягоднікова, В. В. (2009). *Інтерактивні форми і методи навчання у вищій школі*. Видав. дім "Персонал".
- Lier, L. V. (2017). *Interaction in the language curriculum: Awareness, autonomy and authenticity*. Taylor & Francis Group.

REFERENCES

- Bratkova, O. I. (2016). Osoblyvosti zastosuvannya interaktyvnykh tekhnolohii u fakhovii inshomovnii pidhotovtsi maibutnykh yurystiv [Features of application of interactive technologies in professional foreign language training of future lawyers]. *Osvitohichnyi dyskurs [Educational discourse]*, 1(13), 9–18.
- Novak, I. M. (2021). Interaktyvni metody navchannia inozemnykh mov u zakladakh vyshchoi osvity [Interactive methods of teaching foreign languages in higher education institutions]. *Innovatsiina pedahohika: Teoriia i metodyka profesiinoi osvity [Innovative pedagogy: Theory and methods of vocational education]*, 1(32), 121–125.
- Panina, T. S., & Vavilova, L. N. (2007). Interaktivnoe obuchenie [Interactive learning]. *Obrazovanie i nauka [Education and science]*, 6(48), 32–41.
- Podosynnikova, H. I. (2012). Metodychna kharakterystyka interaktyvnoho navchannia inozemnykh mov [Methodical characteristics of interactive learning of foreign languages]. *Pedahohichnyi protses: Teoriia i praktyka [Pedagogical process: theory and practice]*, 3, 196–208.

Морозова М. В. Проблема формування інтерактивної компетентності майбутніх учителів іноземної мови

- Pometun, O. (2007). *Entsyklopediia interaktyvnoho navchannia [Encyclopedia of interactive learning]*. SPD Kulinichev B. M.
- Sikorskaja, G. P., & Savel'eva, T. V. (2012). Interaktivnyj rezhim obuchenija studentov v kompetentnostnoj paradigme obrazovanija [Interactive mode of teaching students in the competence paradigm of education]. *Obrazovanie i nauka [Education and science]*, 6(95), 74–92.
- Sikora, V. V. (2018). Shliakhy formuvannia interaktyvnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv fizychnoi kultury v osvitnomu protsesi [Ways of forming interactive competence of future teachers of physical culture in the educational process]. U *Pedahohika zdorovia: Zbirnyk naukovykh prats VIII Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii [Health Pedagogy: Proceedings of the VIII All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]* (s. 611–614). KhNPU imeni H. S. Skovorody.
- Yahodnikova, V. V. (2009). *Interaktyvni formy i metody navchannia u vyshchyi shkoli [Interactive forms and methods of teaching in higher education]*. Vydav. dim "Personal".
- Lier, L. V. (2017). *Interaction in the language curriculum: Awareness, autonomy and authenticity*. Taylor & Francis Group.

Морозова Маргарита В'ячеславівна
аспірант, викладач кафедри романо-германської філології, Луганський національний університет імені Тараса Шевченка
м. Полтава, Україна

ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-7478-2530>

Morozova Marharyta
PhD student, teacher, Department of Romance and Germanic Philology Luhansk Taras Shevchenko National University
Poltava, Ukraine

ORCID ID
<https://orcid.org/0000-0002-7478-2530>